

ترجمه انگلیسی این مقاله نیز تحت عنوان:
The Use of Neoclassicism in Regeneration of
the Tajrish Square in Tehran
در همین شماره مجله به چاپ رسیده است.

نئوکلاسیک و مقابله با معنا باختگی مکان: میدان تجریش و بازآفرینی معنای آن در شهرسازی

عباس دمرچلی^{۱*}، نوید سعیدی رضوانی^۲، اسماعیل صالحی^۳

۱. دکتری شهرسازی، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران.
۲. استادیار گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران.
۳. دانشیار دانشکده محیط زیست پردیس فنی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۳/۲۸ تاریخ اصلاح: ۹۷/۰۴/۲۷ تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۷/۰۱ تاریخ انتشار: ۹۷/۱۰/۰۱

چکیده

بیان مسئله: معماری و شهرسازی نئوکلاسیک فضای کالبدی را با الهام از مکتب کلاسیک برای عصر حاضر طراحی و معنای مکان را در پیوند فرم با گذشته آن جستجو می‌کند. میدان تجریش به عنوان یک فضای عمومی که نقش مهمی در بازآفرینی خاطره‌های مردم به عهده دارد دیربازی است که از معنا و مفهوم گذشته خود فاصله گرفته و با هجوم بی‌رویه ساخت و سازهای تجاری و اداری مدرن در اطراف آن، آشفتگی‌های «بصری و عملکردی» فراوانی بر فضای آن تحمیل شده است. برای جلوگیری از این استحاله در بهم‌ریختگی و تقابل بین سنت و مدرنیته، در این مقاله به این سؤال مهم پاسخ داده خواهد شد که چگونه می‌توان در شهرسازی بارویکرد به سبک نئوکلاسیک از طریق بازآفرینی معنای مکان و خاطره‌ها و با تقویت ادراک زیباشناسی، به حل چالش تقابل بین سنت و مدرنیسم پرداخت و در اینجا به عنوان نمونه، جایگاه اصیل میدان تجریش را در میان فضاهای شهری ماندگار، چگونه می‌توان احیا و حفظ کرد؟ با اتخاذ روش تحلیل کیفی و آماری، بحث و نتیجه مقاله ما را به این مهم هدایت خواهد کرد: علی‌رغم همه اغتشاشات بصری و آشفتگی در سیما و عملکرد میدان تجریش که شاهد آن هستیم، می‌توان با اتخاذ رویکرد نئوکلاسیک در طراحی شهری، معنای از دست رفته مکان را تا حدودی به آن بازگرداند.

واژگان کلیدی: میدان تجریش، زیباشناسی، خاطره، عملکرد، مدرنیسم، نئوکلاسیک.

مقدمه

و مدرنیسم در سیمای شهر چه نقشی می‌توانند ایفا کنند؟ با فروپاشی تدریجی شهرنشینی سنتی از دوره قاجار و غلبه نظام شهرنشینی با ویژگی‌های شبه مدرن آن، دگرگونی‌های بسیاری در همه ابعاد جامعه از جمله نظام شهرسازی ایران ایجاد شد. فضاهای شهری بسیاری از جمله میدان تجریش در شمال شهر تهران دچار تغییرات اساسی شدند. این میدان

سبک‌های شهرسازی و معماری در کاهش تقابل بین سنت

* نویسنده مسئول ۰۹۱۲۱۸۸۰۹۰۱
navidsaeidirezvani@yahoo.com

این مقاله برگرفته از رساله دکتری عباس دمرچلی تحت عنوان «تبیین نظریه‌های زیباشناختی و تاثیر آن بر طراحی شهری» است که به راهنمایی دکتر نوید سعیدی رضوانی و مشاوره دکتر اسماعیل صالحی در دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی قزوین، ارائه شده است.

درحقیقت استفاده از امکانات مدرن با پوسته کلاسیک و نوعی تاریخی‌گری در شهرسازی و معماری است که تلاش بر پیوند مدرنیته با سنت دارد. بنابراین در تلاش برای پاسخ به سؤال تحقیق، فرضیه تحقیق شکل می‌گیرد:

روش نئوکلاسیک در شهرسازی از طریق آشتی‌دادن قابلیت‌های مدرنیسم با پوسته سنت، می‌تواند در شهروندان حس تعلق به مکان و یادآوری خاطره‌ها از طریق بازآفرینی نماهای بصری ایجاد کند.

اگر بتوان مدرنیسم را به جای تشویق به تقابل با سنت، به تقویت و همراهی با آن ترغیب کرد، سنت نیز می‌تواند با مدرنیسم کنار آمده و از امکانات مدرنیسم در زندگی شهرنشینی، بهره‌های لازم را ببرد.

روش تحقیق

هرچند ماهیت موضوع این تحقیق، تفسیری و تحلیلی است و روش گردآوری اطلاعات برای این پژوهش، عموماً بر مطالعات کتابخانه‌ای، تحلیل تصاویر و مشاهده میدانی مبتنی است، لیکن در این مقاله، روش در پی تبیین و پاسخ به فرضیه انتخاب شده است. بنابراین برای تبیین فرضیه و پاسخ به پرسش اصلی مقاله، پرسشنامه‌ای حاوی ده سؤال کلیدی از نقش میدان تجریش در عملکرد اجتماعی، بازآفرینی خاطره‌ها، زیباشناختی و شناخت از ارزیابی و انتظارات شهروندان نسبت به میدان تجریش تهیه شده است. برای جمع‌آوری داده‌ها به مطالعات کتابخانه‌ای، میدانی و تصویربرداری رجوع شده، و در گام نخست، نماهایی که به نوعی به سبک نئوکلاسیک نزدیک هستند به عنوان متغیرهای مستقل و حس مکان، یادآوری خاطره‌ها از مکان، نشاط، سرزندگی کیفیت بصری، خوانایی و زیباشناسی به عنوان متغیرهای وابسته انتخاب شده‌اند. در گام بعدی، تصاویری از بناهای اطراف میدان تجریش به عنوان شاخص به پاسخگویان نشان داده شد، از آنها در خصوص برداشت و حسی که از تصاویر دارند مصاحبه در قالب پرسشنامه به عمل آمد و سپس متغیرهای مستقل و وابسته با استناد به سبک نئوکلاسیک مورد ارزیابی قرار گرفت. اندازه نمونه تعداد مصاحبه‌شوندگان از طریق فرمول کوچران (Cochrane) تعیین شد:

گرچه می‌توان گفت اکثر شهروندان تهرانی حداقل یکبار از میدان تجریش بازدید داشته و از آن خاطره‌ای به یاد دارند

$$n = \frac{t_{\alpha}^2 \cdot p \cdot q}{d^2} = 277$$

$$n = \frac{1.96^2 \cdot 0.5 \cdot 0.5}{1 + \frac{1}{1000} \left[\frac{1.96^2 \cdot 0.5 \cdot 0.5}{0.05^2} - 1 \right]} = 277$$

به عنوان یک فضای عمومی شهری از دیرباز نقش محیط کوهستانی، تفریحی، مذهبی و تجاری را به عهده داشته و مکان پررنگ تعامل اجتماعی شهروندان تهرانی بوده است. مردم از فضای میدان تجریش از دیرباز خاطره‌های بسیاری را به یاد دارند که در ایجاد حس تعلق خاطر به محیط و ادراک زیباشناختی آنان نقش بسزایی دارد. متأسفانه فضای میدان تجریش در حال حاضر، به دلیل هجوم ساخت و سازهای پرتراکم تجاری و غیرتجاری مدرن در کنار فضای قدیمی آن، به مجموعه‌ای ناهماهنگ تبدیل شده است. شبه مدرنیسم نه تنها از نظر سبک معماری با سبک بناهای سنتی فضای اطراف میدان تجریش به تقابل برخاسته بلکه آشفتگی و ازدحام عجیبی نیز در اطراف آن به وجود آورده است. تقابل سنت و مدرنیسم در فضای میدان تجریش بر کلیه ابعاد کالبدی، و غیرکالبدی میدان اثر گذاشته و ادراک شهروندان از میدان را در تمامی ابعاد معناشناختی، زیباشناختی، و حتی در حس تعلق خاطر آنان دچار اختلال کرده است. نفوذ مدرنیسم و آثار آن در شهرها به قدری قوی است که نمی‌توان وجود آن را انکار کرد، لیکن می‌توان با استفاده از سبک نئوکلاسیک، شدت تقابل سنت و مدرنیته را در نمادهای شهری، از جمله در فضای میدان تجریش با تمهیداتی کاهش داد.

طرح مسئله و فرضیه

در تقابل بین سنت و مدرنیسم در فضاهای شهری از جمله در اطراف میدان تجریش هیچ‌گونه ارتباط فرمیک بین بناهای مدرن با بناهای قدیمی آن به چشم نمی‌خورد. میدان تجریش با برخورداری از مزیت‌های اصیل زیست‌محیطی، تفریحی و بازار قدیم و زیارتگاه امامزاده صالح، یکی از فضاهای مهم شهری محسوب می‌شود. در ساخت و سازهایی که اطراف این میدان انجام شده بدون توجه به جایگاه زیست‌محیطی و سبک معماری قدیم میدان، اجزای کالبدی اطراف آن را مانند جداره، کف، مبلمان شهری، تابلوهای شهری و تبلیغاتی به گونه‌ای نامتجانس در فضا جای‌گذاری و ضمن مبهم کردن فضا، از زیبایی مکان نیز کاسته شده است. حال سؤال این است که با کدام رویکرد در شهرسازی می‌توان به حل چالش تقابل "سنت با مدرنیسم" در ساخت و سازها به تقویت جایگاه اصیل میدان تجریش با ایجاد معنا و حس زیباشناسی، به بازآفرینی خاطره‌های شهروندان کمک کرد؟ در پاسخ به سؤال فوق باید گفت: هرچند شهرسازی در اصل ماهیتی زیباشناختی و معناشناختی دارد لیکن حفظ این ماهیت، وفاداری مطلق به سنت و اجتناب متعصبانه از مدرنیسم نیست، بلکه در گرو آشتی‌دادن این دو از طریق سبک‌های اصیل معماری و شهرسازی است. سبک نئوکلاسیک^۱ می‌تواند تا حدودی این پیوند و آشتی را بین سنت و مدرنیسم ایجاد کند. نئوکلاسیک

که نشاط و سرزندگی را برای مردم شهر به ارمغان می‌آورد. راب کریر و «لئون کریر»^۴، فضاهای شهری و ساختمان‌های متعددی را در اثبات موضوع این مقاله به سبک نئوکلاسیک طراحی کرده‌اند. «ساخت شهر براساس مبانی هنری، کامیلیو زیتته»^۵ که راه نجات رهایی از فرم خشک و هندسی شهرسازی مدرنیته را رویکرد معنا شناختی هنری و توجه به سبک کلاسیک و نئو کلاسیک می‌داند. «رابرت ادم»^۶ معمار و شهرساز اسکاتلندی سبک نئو کلاسیک اولیه که بر تقابل و تنوع زیباشناسانه با استفاده از آثار کلاسیک در طراحی و ساخت فضا تأکید دارد، «کوینلن تری»^۷، شهرساز انگلیسی که مجتمع کنار رودخانه ریچموند در مجاور رودخانه تایمز را به عنوان یکی از پروژه‌های جالب توجه و موفق به سبک نئوکلاسیک، با استفاده از امکانات مدرن طراحی و بنا کرده است. همچنین کارهای معمارانی همچون «آلدوراسی»^۸ طراح و معمار ایتالیایی و «رابرت ونچوری»^۹ شهرساز و معمار پست‌مدرنیست، که آثارشان هم اکنون در مجاور طرح‌های معماران نئوکلاسیک به نمایش گذاشته می‌شود. «کوین لینچ»^{۱۰}، کتاب سیمای شهر» و «کریستوفر الکساندر»^{۱۱}، کتاب تئوری طراحی شهری» که در آنها به نقش معنا، خاطره‌ها و سرزندگی در طراحی فضاهای عمومی شهری اشاره شده است. «جوانا گیونز»^{۱۲} و برنارد اوبر هولزر^{۱۳}، منظرسازی خیابان» که در آن به نقش معنا در طراحی شهری از دیدگاه کلاسیک و زیباشناختی به تفصیل بحث شده است. «سبک‌شناسی و مبانی نظری- معماری معاصر ایران، وحید قبادیان»، که ضمن تعریف و تحلیل معماری نئوکلاسیک به نمونه‌های متعدد موفق آن در شهرهای ایران اشاره کرده است. «حس وحدت، نادر اردلان و لاله بختیار»، «تحلیل فضاهای شهری، حسین بحرینی»، «خاطره شهر و میدان بهارستان، سید محسن حبیبی»، و سایرین در این راستا داد سخن داده‌اند. مطالعات فوق، جملگی با نگاهی متفاوت با این مقاله به بحث پیرامون میدان‌های شهری پرداخته‌اند و جای موضوع نقش روش نئوکلاسیک در کاهش تقابل سنت و مدرنیته و بازآفرینی خاطره از این طریق در نوشته‌های آنان خالی است. سایر مقالات و کتب که در این خصوص نوشته شده‌اند، با هدف نوشتار این مقاله، فاصله دارند.

تاریخچه تجریش

میدان تجریش از قدیم از مراکز مهم تهران و از آب و هوای مطلوبی برخوردار بوده است (نجمی، ۱۳۷۷: ۲۱۴). امامزاده صالح مرکز تجریش و مرکزیت معنای معنوی این ناحیه و بازار شکل گرفته در حاشیه آن، کانون اقتصادی این محل است که سرویس فرامحله‌ای دارد. محله تجریش به خصوص دریند، به دلیل برخورداری از هوای کوهستانی خنک، از

تعداد جمعیت اصلی ۱۰۰۰ نفر N=

جمعیت نمونه = ۲۷۷ نفر n=

احتمال نامطلوب q= 0.5

احتمال مطلوب یا ممکن p= 0.5

سطح اطمینان t=

بازه اطمینان d=

ولی در این مقاله به دلیل محدودیت‌های خاص و طبق فرمول آماری کوچران تعداد جمعیت اصلی ۱۰۰۰ نفر تعیین شد که به ۲۷۷ نفر پاسخگو که به صورت تصادفی از رهگذران و حاضرین در میدان و سایر انتخاب شدند و تعداد ۲۷۷ پرسشنامه بین آنها توزیع شد (جدول ۱).

متغیرهای مستقل و وابسته با استفاده از مدل آماری ضریب آلفا کرونباخ (Cronbach)، مورد ارزیابی و محاسبه قرار گرفتند. واریانس‌های مکان، نما و ضوابط ساخت و ساز به ترتیب ۶، ۴ و ۷ به دست آمدند. از طریق فرمول کرونباخ، حداقل ضریب اطمینان متغیرها نیز ۰/۸ به دست آمد. این بدان معنی است که اطمینان نسبتاً بالایی در بین ضرایب متغیرها مشاهده شده است.

$$a = \frac{k}{k} - 1(1 - \sum st^2 / st^2)$$

$$a = \frac{3}{2}(1 - \sum 17 \frac{17}{32}) = 0.8$$

پیشینه تحقیق

آثار متعددی در خصوص سبک نئوکلاسیک در شهرسازی و رابطه آن با ادراک، سرزندگی و زیباشناسی به رشته تحریر درآمده، لیکن بیشتر آنها به خصوص مقالات و مکتوبات داخلی، موضوعاتی هستند که با نگاهی متفاوت از رویکرد این مقاله قرار گرفته‌اند که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

«نقش میدان و خیابان، راب کریر»^۲، «شهر و میدان، پاول زوکر»^۳ که هر دو به نقش میدان به عنوان یک فضای معناشناختی، فرهنگی، تاریخی، تفریحی و محل تعامل اجتماعی تأکید کرده‌اند. کریر و زوکر به تجدید ساختار فضاهای عمومی شهری با رویکرد سنتی کلاسیک شهرت دارند. هر دو رشد شتابان فضاهای شهری مدرن را یکی از عوامل فرسایش و اغتشاش شهرسازی معاصر دانسته، تأکید بر تاریخ بافت در هماهنگی با محیط ساخته‌شده دارند و ویژگی‌های هنری و زیباشناختی فضاهای عمومی را مستقیماً با تاریخ بافت تفسیر می‌کنند. «کریر» مهم‌ترین کارکرد میدان را فعالیت فرهنگی و تجاری در شکل بازار دانسته

متغیرهای مستقل	مکان (میدان تجریش)	نما	ضوابط و مقررات ساخت و ساز
	حس تعلق	کیفیت نما	زیباشناسی
متغیرهای وابسته	بازآفرینی خاطره‌ها	خوانایی	هماهنگی و هارمونی
	نشاط و سرزندگی	تعلقات فرهنگی	

«وینکلیمان» در کتاب تاریخ هنر باستان به تطور سبک‌ها می‌پردازد. وی آثار به جا مانده از قدیم را در حکم معیاری می‌داند که می‌توان در اقتباس از آنها به مقاصد عالی در معماری و شهرسازی دست یافت (بانی مسعود، ۱۳۹۴: ۱۸۶).

تعریف میدان

میدان به فضاهای اطلاق می‌شود که محل رفت و آمد و شکل‌گیری تجمع‌های اجتماعی است. در ایران محل تقاطع خطوط ارتباطی عمده در داخل شهر که حداقل مسجد بزرگ یا بنایی عمومی در یکی از اضلاع آن احداث می‌شد را میدان می‌نامیدند (سلطان‌زاده، ۱۳۶۷: ۲۸۵). در تحلیل نقش و کارکرد میدان، کامیلیوزیته عقیده داشت که میادین قدیمی با مقاصد عملی آنها همخوانی داشت و با بناهای اطراف، کلیتی واحد و زیباشناختی را (از نظر فرم و عملکرد) تشکیل می‌دادند (یار احمدی، ۱۳۸۷: ۱۱۹). در ایران نیز میدان به عنوان مکانی برای تجمعات عمومی یاد می‌شد و میدان، مسجد و بازار در یک فضای پیوسته‌ای شکل می‌گرفتند.

توصیف میدان تجریش و محدوده آن

میدان تجریش به عنوان مرکزیت منطقه تجریش عمل می‌کند. در فضای میدان تجریش، بناها و عناصر متعدد کالبدی وجود دارند که مستقیماً بر روی میدان از نظر بصری و عملکرد شهری تأثیر می‌گذارند. این عناصر عبارت است از: میدان، بازار تجریش، امامزاده صالح، کاربری‌های تجاری سنتی و مدرن و ترمینال‌ها که به عنوان عناصر کالبدی اصلی شناخته می‌شوند. میدان تجریش مانند سایر میادین سطح شهر، با معضلات جدی عملکردی و اجتماعی مواجه است که برخی نابسامانی‌ها بر سیمای شهر تأثیر نامطلوبی گذاشته

زمان قاجار و از دهه‌های پیش تاکنون محل تفرجگاه مردم تهران و اقصی نقاط ایران بوده است. این محل بیلاق اشرف و سفارتخانه‌های مستقر در تهران بود. امروزه بسیاری از باغ‌های آباد و معمور آن تبدیل به ویلا شده و با تخریب ویلاها در سال‌های اخیر و تبدیل آن به برج‌های بلند، شاهد یک نوع «معناباختگی» در این محله شده‌ایم (پاکزاد، ۱۳۸۵).

چارچوب نظری

در چارچوب نظری و تحلیل این مقاله از اندیشه شهرسازی و زیباشناسی اندیشمندان دوره نئوکلاسیک که به فضاهای شهری از جمله میدان و عملکرد آن اهمیت می‌دهند، استفاده شده که می‌توان، به تئوری کوینلن تری اشاره کرد. وی در بازسازی مجتمع‌های قدیمی با امکانات مدرن به منظور معرفی و دفاع از ارزش‌های کلاسیک در بازآفرینی معنای زیباشناختی فضاهای شهری تلاش بسیاری برای مطرح شدن نئوکلاسیک کرد. همچنین، راب کریر از معروف‌ترین شهرسازان و معماران سبک نئوکلاسیک، که هسته اصلی تخصص وی پرداختن به فضاهای عمومی شهری به خصوص میدان و خیابان است، در تئوری میدان و جایگاه تعاملات اجتماعی و فرهنگی معتقد است فضاهای شهری انسان‌مدار سنتی در اروپا به دلیل جنگ و مدرنیسم، از بین رفته و جای آنها را شهرهای امروزی گرفتند که هیچ سنخیتی با انسان و خصوصیات روحی، فرهنگی و فیزیکی آنها ندارند. کریر معماری کلاسیک را یک معماری لایزال و بی‌زمان دانسته و رجوع به سبک نئوکلاسیک را به عنوان نجات‌دهنده شهرهای امروزی مطرح می‌کند (کریر، ۱۳۸۴). همچنین می‌توان به تئوری تطور سبک‌های «یوآخین وینکلیمان»^{۱۴} در استفاده از سنت زیباشناختی بناهای کلاسیک در طراحی شهری و معماری، در موضوع ادراک معنای زیباشناختی، اشاره کرد.

و از زیبایی بصری محیط کاسته است.

فضای میدان تجریش

بحث

مکان و حس تعلق به آن، دو مفهوم جدانشدنی از یکدیگر هستند (بنتلی و همکاران: ۱۳۸۲)، (پامیر، ۱۳۸۹)، (نوربرگ شولتز، ۱۳۹۳)، (راپاپورت، ۱۹۸۲)، (قبادیان، ۱۳۹۴) و دیگران در مطالعات خود نشان داده‌اند که هرچه حس تعلق به یک مکان در انسان بیشتر باشد، بازآفرینی خاطره‌های آنها از آن مکان پررنگتر و پیوند بین انسان و مکان از نظر عاطفی و روحی عمیق‌تر می‌شود. همچنین هرچه در طراحی شهری و معماری و به طور کلی در ساخت و سازها از سبک نئوکلاسیک بیشتر استفاده شود، محیط اجتماعی شهر از تجانس و وحدت فرهنگی بیشتری برخوردار می‌شود. در این مقاله نیز با تحلیل پاسخ‌های مستخرج از پرسش‌نامه، و استفاده از ضریب همبستگی پیرسون، تلاش شده تا همبستگی احتمالی بین متغیرهای مستقل و وابسته کشف شود. لذا پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌ها و استخراج داده‌ها، و تحلیل آماری پاسخ‌های پاسخ‌دهندگان، و با درجه سطح معنی ۰/۰۵ مشخص شد که بین متغیرهای مستقل و وابسته همبستگی معناداری وجود دارد. بنابراین، فرضیه تحقیق تأیید شد که در آن به تأثیر سبک نئوکلاسیک در طراحی و ساخت فضاهای شهری و ارتباط آن با حس تعلق و بازآفرینی خاطره‌های شهروندی از مکان و همبستگی فرهنگی با محیط مرتبط می‌شد (جدول ۲).

همان‌گونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود ضریب همبستگی پیرسون در ارتباط با متغیرهای مستقل و متغیرهای وابسته بزرگتر از صفر بوده و سطح معنی‌دار بودن آزمون نیز کمتر از ۰/۰۵ است. بنابراین رابطه قوی معنی‌داری بین مکان (میدان تجریش) به عنوان متغیر مستقل با متغیرهای وابسته به آن (حس تعلق، بازآفرینی خاطره، سرزندگی و خوانایی) با ضریب ۷۴٪ وجود دارد. این عدد در نمای بصری به ۵۸٪ و ضوابط ساخت و ساز با ۳۶٪ نشان داده شده است. یعنی اینکه مکان و تداعی خاطره‌های آن از نظر شهروندان از اهمیت بیشتری برخوردار است تا نما و ضوابط ساخت و ساز. در حقیقت شهروندان بیشتر در حس تعلق خود از محیط، عینی‌گرا هستند تا اینکه به ضوابط و مقررات شهری توجه کنند هرچند ضریب مقررات ساخت و ساز نیز بالاتر از صفر و با عدد ضریب ۲۶٪ همبستگی پایین‌تر از متوسط را نشان می‌دهد. این تحلیل آماری به خوبی این نکته مهم که در فرضیه نیز به آن اشاره شده را نشان می‌دهد که اگر با تمسک به سبک نئوکلاسیک، که نمونه‌های آن نیز در فضاهای شهری تهران موجود است (مانند بدنه میدان حسن‌آباد، میدان توپخانه، و...) ساخت و سازهای فضاهای شهری اطراف میدان تجریش ساخته می‌شد، مردم احساس

جدای از کاربری‌های مذهبی (امامزاده صالح) تجاری (بازار قدیم) و اداری متراکم و ترافیک شدیدی که بر عملکرد و زیبایی فضای میدان تجریش اثر گذاشته، کاربری‌های جدید تجاری و خودمیدان، لبه، کناره، ورودی‌های به آن از اطراف، و خط آسمان که بر کوه‌های دربند مشرف است، از دیگر عواملی هستند که فضای میدان تجریش را تعریف می‌کنند (تصویر ۱).

بدنه کاربری‌هایی که در سال‌های اخیر با سبک مدرن، محیط بر میدان تجریش ساخته شده‌اند، مستقیماً جزء فضای دید میدان قرار گرفته و بر کیفیت بصری میدان تأثیر بسزایی گذاشته‌اند. علاوه بر آن، به دلیل ساخت فضاهای جدید تجاری و استقرار ایستگاه‌های اتوبوس و تاکسی در سمت جنوب و شمال غربی میدان تجریش، حس محصوریت میدان به شدت کاهش یافته و کاملاً فرم میدان از دو بعد زیباشناسی و فرمیک خارج شده است. این تغییرات آن‌چنان سیمای بصری میدان را نسبت به گذشته تغییر داده که بر معنای مکان، فضا و قدرت ایجاد خاطره‌آفرینی آن در اذهان و یاد شهروندان تأثیر بسزایی گذاشته است. کف پیاده‌روها و معابر منتهی به میدان که در دید مستقیم عابری قرار دارد از هیچ الگو و سبکی (سنگ‌فرش کلاسیک یا مدرن) تبعیت نکرده و با جداره‌ها همخوانی ندارد.

یافته‌ها

• تغییر نقش اجتماعی میدان تجریش به فلکه عبوری میدان تجریش به دلیل ویژگی‌های خاص زیست‌محیطی، تفریحی، کارکرد تجاری، مذهبی و جایگاهی که از دیرباز در یاد و خاطره مردم دارد از قدرت معنای مکان و دعوت‌کنندگی بالایی برخوردار است. لیکن موانع متعددی بر معنا و جذابیت آن تأثیر گذاشته است از جمله:

• فقدان یک الگوی یکپارچه که سبب بهم ریختگی بصری و بی‌الگویی در معماری و شهرسازی فضای میدان شده است.

• حجم سنگین کاربری‌های تجاری، اداری، جدید الاحداث با نماهای مدرن و نامتجانس با بافت قدیمی و اصیل که مازاد بر ظرفیت میدان و خیابان‌های منتهی به آن ایجاد شده است.

• ساخت مال‌های تجاری مدرن با نماهای ناهماهنگ، احداث پل عابر پیاده با فرم بی‌قواره و حجیم، نصب انواع آگهی‌های تبلیغاتی ناهماهنگ، وجود ترمینال شلوغ مسافربری و کاربری‌های ناهماهنگ دیگر که به شدت اوضاع بصری میدان را آشفته و از حالت تعادل، تناسب و زیبایی خارج کرده است (تصاویر ۲ تا ۴).

تصویر ۱. فضای وضع موجود میدان تجریش، مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۶.

تصویر ۲. نمای بصری از فضای وضع موجود میدان تجریش، مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۶.

جدول ۲. تحلیل داده‌های آماری همبستگی بین متغیرهای مستقل و وابسته، مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۶.

متغیرهای مستقل	مکان (میدان تجریش)	نمای بصری	ضوابط و مقررات ساخت و ساز
ضریب همبستگی پیرسون	۷۴	۵۸	۳۶
سطح معنادار بودن آزمون	۰۰۰	۰۰۴	۰۰۲
تعداد مصاحبه شوندگان با پرسشنامه	۲۷۷	۲۷۷	۲۷۷

شولتز، ۱۳۹۳: ۵۴۱). کارکردگرایی افراطی مدرنیسم از طریق به چالش کشاندن و تخریب سنت، مکان را دچار "معنا باختگی" کرده و لذا یادآوری خاطره از مکان را مسدود و تجربه زیباشناختی توأم با معنا را از انسان سلب می‌کند. این رویکرد با به چالش کشیدن فضای مذهبی سنتی در میدان تجریش (امامزاده صالح) و بازار قدیم، عملاً بر ادراک زیباشناسی شهروندان از فضای یادمانی نیز تأثیر گذاشته است. در حقیقت مدرنیسم، فرم بنا و مکان را به لحاظ زیباشناختی، مناسب با کاربردی می‌داند که بنا برای آن طراحی شده باشد (وینترز، ۱۳۹۶). این معیار زیباشناختی مدرنیسم مورد نقد شهرسازان و معماران نئوکلاسیک و پست‌مدرنیست‌های معاصر مانند «الدوراسی»، راب کریر، لئون کریر، لینچ، کریستوفر و شولتز قرار گرفته است. موضوع زیباشناسی از طریق معنای مکان بسیار فراتر و پیچیده‌تر از تلاشی است که مدرنیسم می‌خواهد با ساده‌سازی و محدود کردن آن در قالب زیبایی‌شناختی‌های عینی، به تحلیل بپردازد. معنای زیبایی‌شناختی در شهرسازی آن چیزی است که می‌تواند از طریق حس تعلق و آفرینندگی معنای مکان، ارزش‌های کیفی و ماندگار در ذهن و روح شهروندان ایجاد کند. مدرنیسم، با تأکید بر کارکرد و ظواهر نماها در شهر، نمی‌تواند زیبایی‌شناسی در شهرسازی را که یک مقوله "عینی-ذهنی-معنایی" است، به طور جامع تبیین کند. همان‌گونه که کوین لینچ آن را در کتاب سیمای شهر، به عنوان یک مقوله ترکیبی مرتبط به هم (کالبدی، روانی، اجتماعی و فرهنگی) تبیین کرده و یا راب کریر در تفسیر فرهنگی از میدان آن را محل تعامل اجتماعی و ارتقای آگاهی شهروندان از مکان تعریف کرده

رضایت و تعلق خاطر بیشتری به محیط نشان می‌دادند نسبت به سبک‌های نامتجانس مدرن که هیچ‌گونه همخوانی با فضاهای ساخته‌شده از قبل را نداشته و به ناهماهنگی در فضا دامن می‌زنند. همچنین مشخص شد که فضاهای ساخته‌شده در اطراف میدان تجریش متأسفانه از سبک خاصی پیروی نکرده و بیشتر تمایلات فردی، گروهی و سلیقه به ساز به فروش‌هاست که در طراحی و ساخت و سازهای شهری حاکم است. فضای میدان تجریش در ابعاد کلان (بناها، شیوه طراحی شهری، سبک معماری) و ابعاد خرد (کف، جداره، نما، مبلمان شهری، تابلوهای شهری و تبلیغاتی) با بهم‌ریختگی و ناهمگونی‌های عدیده‌ای چه از نظر بصری و چه عملکردی مواجه شده (مثلاً کف‌سازی در ضلع جنوب غربی) که بر زیبایی بصری میدان به شدت تأثیر گذاشته است. تعداد متنابهی پاساژ و مال تجاری با سبک نماسازی معماری مدرن و بدون توجه به مایه‌های معماری بومی ساخته شده است. این نوع بناهای عظیم و مرتفع جدای از بهم‌زدن کیفیت فضا و خط آسمان، فضای قدیمی بافت شهری میدان تجریش را (امامزاده صالح، بازار، پاساژهای قدیمی، مغازه‌های خرده‌فروشی) به مبارزه و چالش جدی کشانده است. توجه به کارکردگرایی افراطی مدرنیسم (وینترز، ۱۳۹۶) عملاً ماهیت شهرسازی را در ساخت و سازهای فضای میدان تجریش از معنای اصیل و ماهیت زیباشناختی آن تهی کرده است. در حالی که فهم مکان و معنای زیباشناختی مربوط به آن نه فقط در کارکرد فضا بلکه در تجربه‌ها و خاطره‌هایی است که از مکان کسب شده و بیش از هر چیز هویت با آن ساخته می‌شود (نوربرگ

حال دعوت کردن و با زبان مدرن، تاریخی گری کردن است. سنت و مدرنیسم دو پدیده‌ای که نمی‌توان از هریک از آنها به راحتی چشم‌پوشی کرد، شهروند امروزی را درگیر یک پارادوکس در زندگی کرده است: از سویی می‌خواهد از امکانات و تسهیلاتی که مدرنیسم به ارمغان آورده بهره‌مند شود، از سوی دیگر نمی‌خواهد آن انسان عصر مدرنیته‌ای باشد که به گفته «بودلر»^{۱۵} شاعر فرانسوی از گذشته‌اش بریده باشد و با نگاهی نوستالژیک با خاطره‌های گذشته خود زندگی کند. این گونه گسستن‌ها از گذشته تاریخی، زندگی انسان امروزی را از معنای اصیل تهی کرده است. نئوکلاسیک می‌تواند به عنوان یک سبک نجات‌دهنده در معماری و شهرسازی، بخشی از سرزندگی انسان را در قالب کالبد از طریق بازآفرینی گذشته و معنا در فضای شهری تأمین کند. امکانات مدرن می‌تواند در جنبه عملکردی فضاهای شهری برای رفع ضرورت‌های نیاز شهروندان مورد استفاده قرارگیرد، نمای کلاسیک بناها نیز در بازخوانی معنای مکان با تکیه بر ارزش‌های زیباشناختی کلاسیک کاربرد دارد. وینکلیمان در کتاب تاریخ هنر باستان درباره تطور درونی سبک‌ها می‌نویسد: آثار به جای مانده از عهد باستان، در حکم معیار و میزانی هستند که هنرمندان بتوانند با اقتباس از شکوه و اصالت آنها به مقاصد عالی دست یابند. در حقیقت با استفاده از چنین تعریفی می‌توان گفت ویژگی اصلی سبک نئوکلاسیک همانا تلاش برای پیاده‌کردن طرح‌ها و نمادهای معماری کلاسیک برای عملکردهای معاصر و ایجاد امکانات جدید و مدرن در داخل بناست (بانی‌مسعود، ۱۳۹۴: ۱۸۶). کونیلن تری که می‌توان از او به عنوان مغز متفکر سبک نئوکلاسیک در شهرسازی نام برد، به جاودانگی عناصر معماری کلاسیک در هر جامعه‌ای اعتقاد دارد، به این عقیده سخت پایبند است که اگر عناصر معماری کلاسیک را در هر سرزمینی به کار گیریم همان طراوتی را دارد که در سرمنشأ خود داشته است. او معتقد به تقدس نظم‌های کلاسیک بوده و باور دارد که این نظم‌ها با الهام از هارمونی عالم خلق شده‌اند (همان: ۴۳۱). معماری نئوکلاسیک از سبک‌های عمده معماری در جهان محسوب می‌شود. بسیاری از وزارتخانه‌ها، پارلمان‌ها، بانک‌ها، دانشگاه‌ها و موزه‌ها به این سبک چه در جهان غرب و چه در جهان شرق ساخته شده‌اند (همان). در ایران نیز سبک نئوکلاسیک در کنار سایر سبک‌های مدرن از زمان قاجار مورد توجه قرار گرفته است. معماران پیشرو در ایران ضمن رعایت برخی از اصول سبک نئوکلاسیک نظیر تقارن، رعایت سلسله مراتب فضایی، استفاده از عناصر و قوانین ترکیب سبک مذکور، با بهره‌گیری از تکنیک‌های جدید ساختمانی و به

تصویر ۳. ساخت بنا با سبک مدرنیسم در فضای وضع موجود میدان تجریش
مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۶.

تصویر ۴. ساخت بنا به سبک سنتی در فضای بازار سنتی در میدان تجریش
مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۶.

است.

بنابراین در ساخت و سازهای شهری، مدرنیسم را می‌توان در مسیر صحیح‌تری هدایت کرد مشروط به اینکه بتوان از نظریه تطور سبک‌ها یوآخین وینکلیمان: " سبک‌ها می‌توانند یکدیگر را تقویت کنند " و نظریه سبک نئو کلاسیک: که " مدرنیسم قابل پیوند با سنت هست "، استفاده کرد. نئوکلاسیک معاصر، در واقع همان مکتب عصر مدرنیته است که با تاریخ سبک‌ها پیوند خورده و با استفاده از امکانات مدرن در قالب و صورت، سنت خود را تزئین می‌کند. نئوکلاسیک یعنی تاریخ و سنت را به

مترمربع پشت مسجد گیاهی تجریش که قدمتی ۵۰۰ ساله دارد ساخته شده است. این برج تجاری که ۲۰ متر ارتفاع دارد کاملاً بر کیفیت عملکردی، بصری و خط آسمان فضای میدان تجریش اثر منفی گذاشته است. با رواج چنین ساخت و سازهایی الهام گرفته از سبک مدرن، و بی‌توجهی به سبک نئوکلاسیک، کیفیت فضایی میدان تجریش با آشفتگی‌هایی هم از نظر کارکردی و هم از بعد زیباشناختی مواجه شده است. از آنجایی که کیفیات فضا به طور همزمان بر فرم، عملکرد و معنی تأثیر می‌گذارند (بحرینی و خسروی، ۱۳۹۳) و پدیده زیباشناختی در شهرسازی نیز با واسطه همین کیفیات فرمی و ذهنی-معنایی در شهرسازی و معماری تفسیر می‌شوند، لذا آشفتگی در کیفیات فرم میدان تجریش در زیباشناسی ادراکی شهروندان تأثیر مستقیم و کاهنده‌ای ایجاد کرده است. با توجه به اینکه میدان تجریش از نظر تفریحی در مشرف به کوهستان و برخورداری از آب و هوای خوب و مفرح را دارد (تئوری میدان محل تعاملات اجتماعی فرهنگی-راب کریر)، لیکن با ساخت و سازهای فعلی متأسفانه عناصر زیست‌محیطی فضا نیز کمرنگ شده است. لیکن، با همه آشفتگی‌های بصری و عملکردی که بر میدان تجریش تحمیل شده است، همان‌گونه که از نتایج پرسشنامه‌ها استخراج شده، مهم‌ترین عامل زیباشناختی میدان تجریش، همانا ظرفیت ماندگاری آن در خاطره‌های شهروندان و غنای حس غیر بصری و ادراک مکانی آن است.

میدان تجریش و نقش آن در اذهان و خاطره‌های شهروندان تهرانی به خوبی این نکته را تأیید می‌کند که شهرسازی در اصل ماهیتی ادراکانه و زیباشناسانه داشته و ملاحظات زیباشناسانه آن نیز از نقش کلیدی در آن برخوردار بوده است (براون^{۱۶}، دیکسون و گیلهام، ۱۳۹۳). رجوع به ماهیت اصیل زیباشناختی میدان تجریش که مستقیماً با معنا، حواس و ادراکات سروکار دارد، در انگاره‌های تاریخی آن با فضای قدیمی پیوند خورده است. در عرصه معماری و شهرسازی به مقوله زیباشناسی از دو منظر اصلی پرداخته می‌شود: نخست، زیبایی‌آبژه^{۱۷} یا شیئی که مستقل از ناظر، وجود دارد. دوم، آنچه که در ذهنیت ناظر از دیدن مناظر بیرونی با توجه به تجربه فرد اتفاق می‌افتد (سویژه^{۱۸}). زیبایی‌آبژه از زمان ارسطو شروع و به گروتو^{۱۹} و سایرین رسیده است. زیبایی‌سویژه، یعنی آنچه که در ذهن ناظر اتفاق می‌افتد، در دوران معاصر به اندیشه‌های معناگرایانه لینچ و شهرسازان و معماران "ادراک گرا"^{۲۰} مانند «الکساندر کریستوفر»، «یورگ کورت گروتو»، کریستیان

خصوص بتن و استفاده از اصول منطق‌گرایی، از شیوه معماری نئوکلاسیک با حذف بخش عمده‌ای از تزیینات و نقوش در قالب اشکالی ساده‌تر استفاده کرده‌اند (پاکدامن، ۱۳۷۶:۱۳۶). معماری و شهرسازی نئوکلاسیک فضاهای شهری تهران موضوع الهام گرفته از سنت کلاسیک بناهای موجود و ساختمان‌هایی است که با تکیه بر معماری و شهرسازی اصیل ایرانی در دوره قدیم و بخصوص از مکتب اصفهان و سپس در دوره قاجار و بعد از آن عاریه گرفته شده است. میدان نقش جهان اصفهان، میدان گنجعلی‌خان در کرمان، میدان میرچخماق و میدان خان در یزد، میدان حسن‌آباد در تهران و بناهای کاخ نیاوران، کاخ سعدآباد، باغ فردوس، تلگراف‌خانه، باب‌همايون، نمونه‌های بی‌بدیل سبک ایرانی بوده که در زمان قاجار و پهلوی اول به سبک معماری مدرن آن زمان ساخته شده‌اند و از نمونه‌های بارز مدرن نئوکلاسیک هستند.

با استفاده از سبک نئوکلاسیک می‌توان در آرایش و طراحی معماری و شهرسازی شهر تهران، به جای بناهایی با نماهای شیشه‌ای مانند مجتمع تجاری ارگ در میدان تجریش، که با اقلیم و تاریخ ما بیگانه‌اند، بنا و فضاهایی خلق کرد که با محیط و معماری بومی در هماهنگی بصری قرار بگیرند. درحقیقت در اثبات فرضیه مقاله می‌توان گفت که در تقابل بین سنت و مدرنیته در نماد تقابل دو هویت فضای شهری متضاد، می‌توان با رویکرد نئوکلاسیک شدت این تقابل را کاهش داد و با ایجاد غنای حسی بیشتر با معیارهای نوین تعریف شده، وجه غالب را از آن فضایی کرد که خاطرات مردم با آفرینندگی معنا از آن مکان پررنگ‌تر و عمیق‌تر است. خوشبختانه در شهرسازی و معماری ایران، نمونه‌های موفق با سبک نئوکلاسیک وجود دارد که هنوز به عنوان آثار برجسته مطرح هستند مانند هتل رامسر، کتابخانه ملی و مهمان‌خانه ایران در رشت، کاخ دادگستری تهران و دیگر بناهای زنده و فعالی که در کشور وجود دارند (قبادیان، ۱۳۹۴:۱۷۲).

در ساخت فضای شهری میدان تجریش و ساختمان‌های فعلی اطراف آن، هیچ‌کدام از این امکانات تاریخی و اصول سبک معماری کلاسیک که می‌توانست از سوی معماران و شهرسازان به کار گرفته شود، مورد توجه قرار نگرفته است. یکی از مصادیق بارز این نوع ساخت سبک مدرن، ساخت مجتمع تجاری ارگ در سال ۱۳۹۳ در ابتدای خیابان سعدآباد است که علاوه بر ایجاد ناهمگونی در نمای بصری میدان، حجم آمد و شد بسیار سنگینی را به میدان و فضای اطراف آن تحمیل کرده است. این مجتمع خرید عظیم تجاری پنج طبقه با تخریب باغ ده هزارمترمربعی در مجاورت کاخ سعدآباد و در مساحتی بالغ بر ۷۸ هزار

مهم، چندین دهه است که در ادبیات شهرسازی و معماری به شدت به تقابل با یکدیگر برخاسته‌اند و هیچ‌یک توان حذف دیگری را به صورت کامل ندارد. همین وضع سبب می‌شود تا شهرسازان و معماران راهکار مسالمت‌جویانه‌ای در آشتی این دو جستجو کنند. در پاسخ به سؤال اصلی تحقیق و تأیید فرضیه تحقیق، سبک نئوکلاسیک می‌تواند این رسالت را از طریق بازآفرینی معنای مکان و خاطره‌ها و با تقویت ادراک زیباشناسی به عهده گرفته و به حل چالش تقابل بین سنت و مدرنیسم بپردازد. سبک نئوکلاسیک می‌تواند جایگاه اصیل میدان تجریش را در میان فضاهای شهری ماندگار، احیاء و حفظ کند. این میدان و فضای ساخته شده در اطراف آن به عنوان یک نمونه در جدال و تقابل سنت و مدرنیسم قرار گرفته و با مشکلات عدیده کالبدی و غیرکالبدی مواجه است: بهم ریختگی عملکردی و ناهمگونی بصری در فضای میدان تجریش از جمله این مشکلات است که طبق سنجش نظریات پاسخگویان، بر ادراک فضایی شهروندان در معنای مکان اثر منفی گذاشته است. با به‌کارگیری روش تحلیل کیفی در خصوص فضاهای عمومی شهر، با استفاده از نظریات اندیشمندان شهرساز و معماران مشهوری چون راب کریر، پاول زوکر، کوینلن تری، کوین لینچ و سایرین و همچنین رجوع به روش‌های کمی از طریق تهیه و جمع‌آوری ۲۷۷ پرسشنامه از شهروندان به عنوان نمونه جامعه آماری و تأکید بر سؤالات کلیدی آن و با تحلیل آماری همبستگی پیرسون و با تکیه بر متغیرهای مستقل و وابسته و با استفاده از فرمول کوچران و ضریب آلفای کورنباخ و واریانس‌ها و ضریب اطمینان متغیرهای به دست آمده (۰/۸)، در تلاش برای اثبات یا رد فرضیه تحقیق مشخص شد که روش نئوکلاسیک در شهرسازی از طریق آشتی دادن قابلیت‌های مدرنیسم با پوسته سنت، این قابلیت نظری و عملی را دارد تا در شهروندان حس تعلق به مکان و یادآوری خاطره‌ها از طریق بازآفرینی نماهای بصری ایجاد کند. در یافته‌ها مشخص شد که اگر بتوان مدرنیسم را به جای تشویق به تقابل با سنت، به تقویت و همراهی با آن ترغیب کرد، سنت نیز می‌تواند با مدرنیسم کنار آمده و از امکانات مدرنیسم در زندگی شهرنشینی، بهره‌های لازم را ببرد. با تکیه بر داده‌های آماری و جداول مستخرج از آن و تحلیل بحث، به این مهم پرداخته شد که میدان تجریش قابلیت استفاده از سبک نئوکلاسیک را به دلیل برخورداری از ظرفیت‌های فضای قوی تجاری، مذهبی و تفریحی و زیست‌محیطی ماندگار داشته و از ماهیت ارزشمند و توان دعوت‌کنندگی بالاتری نسبت به سایر میادین شهری تهران برخوردار است. این موضوع

نوربرگ شولتز برمی‌گردد. زیبایی فضای میدان تجریش و اطراف آن نیز بیش از آنچه که از محرکات کالبدی متأثر شود در معنای ذهن ناظر و مردم شکل می‌گیرد. در تهران کمتر مکانی است که مانند میدان تجریش بتواند از نظر معناشناختی، محل قرار خیل عظیمی از شهروندان باشد که در روزهای تعطیل می‌خواهند به آغوش طبیعت کوهستانی و مفرح دربند پناه ببرند. کمتر مکانی است که هنرمندان ایرانی و آحاد مردم به اندازه تجریش از آنجا خاطره‌ای داشته باشند. این خاطره‌ها اثر عمیقی در درک فضا و حس تجربه زیباشناختی با تکیه بر همه حواس شهروندان دارد. شهروندانی که با باطن فضای قدیمی میدان تجریش سال‌های طولانی ارتباط برقرار کرده‌اند زیرا فضا و تاریخی بودن آن در معماری سنتی موقعیتی بارز و اساسی در ارتباط با باطن آدمی دارد (اردلان و بختیار، ۱۳۹۴: ۴۹). میدان تجریش همه حواس معناشناختی و زیباشناختی شهروند را به خود جذب می‌کند. این در حقیقت بیانگر همان پیوستگی و هم‌آهنگی روح مردم با فضای اصیلی است که علی‌رغم هجوم مظاهر مدرنیته، آنان را چون نیستانی که از اصل خویش بریده باشند، به خاطر خاطره‌هایی که از آن دارند، به سوی خود جذب می‌کند، الگوهای رفتاری را به وجود می‌آورد و به میدان تجریش نیز هویت می‌دهد. در تهران کمتر میدانی می‌توان یافت که هویت آن مانند میدان تجریش متصل به چند عوامل متنوع ترکیبی تجاری، مذهبی و تفریحی توأمان باشد. همان‌گونه که بنتلی در غنای حسی ترکیبی محیط بیان کرده است: اندیشه‌های طراحی معاصر تقریباً به طور همه‌جانبه‌ای پیشاپیش با دل‌مشغولی‌های بصری اشغال شده‌اند. فضاهای نادری وجود دارند که به طور خاص برای حس‌های غیر بصری طراحی شده باشند (بنتلی و همکاران، ۱۳۸۲: ۲۹۵). میدان تجریش با برخورداری از پتانسیل بسیار خوب فضایی و زیست‌محیطی، یک نوع ترکیب حس غیر بصری و ادراکی قوی در یاد و خاطره افراد ایجاد می‌کند. مردم، میدان تجریش و دربند را با خاطره‌هایی که از آن دارند می‌شناسند. این خاطره‌ها نسل به نسل منتقل شده و رمز ماندگاری معنای میدان تجریش را پایدارتر می‌کند. این پایداری سبب زیباشناسی ادراکی در ذهن و خاطره‌های شهروندان می‌شود. بنابراین با رویکرد سبک نئوکلاسیک می‌توان این ادراک تاریخی از فضا را حفظ و تقویت کرد.

نتیجه‌گیری

با توجه به اینکه سنت و مدرنیسم، به عنوان دو پدیده

۱۳. Camillo Sitte
 ۱۴. Johann Joachim Winckelmann
 ۱۵. Charles Pierre Baudelaire
 ۱۶. Brown, Dixon and Gilham
 ۱۷. Objective
 ۱۸. Subjective
 ۱۹. Jorg Kurt Grutter
 ۲۰. Conceptual

فهرست منابع

- اردلان، نادر و بختیار، لاله. (۱۳۹۴). حس وحدت، سنت عرفانی در معماری ایرانی. ت: ونداد جلیلی. چاپ پنجم. تهران: علم معمار.
- بانی مسعود، امیر. (۱۳۹۴). معماری غرب ریشه‌ها و مفاهیم. چاپ هفتم. تهران: نشر هنرمعماری قرن.
- بحرینی، حسین و خسروی، حسین. (۱۳۹۳). راهنمای طراحی فضاهای شهری، جلد اول جداره فضای شهری. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- پاکدامن، بهروز. (۱۳۷۶). نگاهی کوتاه بر شیوه‌ها و گرایش‌های معماری در تهران. جلد پنجم و ششم. تهران: انتشارات روشنگران.
- بنتلی، ای یین و همکاران. (۱۳۸۲). محیط‌های پاسخده. ت: مصطفی بهزادفر. چاپ نهم. تهران: انتشارات دانشگاه علم و صنعت.
- پاکزاد، جهانشاه. (۱۳۸۵). سیمای شهر. آن چه از کوبین لینچ می‌فهمی. فصلنامه آبادی، ۱۶ (۵۳): ۲۵-۲۰.
- پامیر، سیریل بی. (۱۳۸۹). آفرینش مرکز شهری سرزنده. ت: بهزادفر، مصطفی. و شکیبامنش، امیر. تهران: دانشگاه علم و صنعت
- چپمن، دیوید. (۱۳۸۴). آفرینش محلات و مکان‌ها در محیط انسان ساخت. ت: شهرزاد فریادی و منوچهر طبیبیان. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- حیدری، امیر. (۱۳۸۹). نگاهی به ظرفیت فراموش شده میدان تجریش. منظر، (۸): ۷۹-۷۸.
- سلطان‌زاده، حسین. (۱۳۶۷). مقدمه‌ای بر تاریخ شهر و شهرنشینی در ایران. چاپ دوم. تهران: موسسه انتشارات امیرکبیر.
- سوانه، پیر. (۱۳۹۳). مبانی زیباشناسی. ت: محمدرضا ابوالقاسمی. چاپ چهارم. تهران: نشر ماهی.
- کریر، راب. (۱۳۸۴). فضای شهری. ت: خسرو هاشمی‌نژاد. تهران: نشر خاک.
- گروتز، جورج کورت. (۱۳۹۳). زیبایی‌شناسی در معماری. ت: مجتبی دولت‌خواه و سولماز همتی. تهران: انتشارات کتاب آبان.
- قبادیان، وحید. (۱۳۹۴). سبک‌شناسی و مبانی نظری در معماری معاصر ایران. چاپ سوم. تهران: انتشارات علم معمار.
- براون، لانس جی، دیکسون، دیوید و گیلهام، اولیور. (۱۳۹۳). طراحی شهری برای قرن شهری "مکان‌سازی برای مردم". ت: سیدحسین بحرینی. چاپ دوم. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- لینچ، کوین. (۱۳۹۱). تئوری شکل شهر. ت: سید حسین بحرینی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

سبب شده تا شخصیت مستقل و پایدار میدان بر سایر فضاهای پیرامونی خود چیره شود و حس تعلق قوی‌تری در ذهن شهروندان ایجاد کند. میدان تجریش با غنای حس بصری و غیربصری دارای کارکرد چندگانه مذهبی، تجاری و تفریحی است: از یکسو با محوریت بازار سنتی و معماری اصیل آن دارای کارکرد قوی تجاری است که حس و حال خوبی را در اذهان زنده کرده و از سوی دیگر دارای بعد مذهبی هم هست که با محوریت امامزاده صالح مردم را برای تفریح مذهبی دعوت می‌کند. همچنین، این میدان محل اتصال مردم به فضای مفرح کوهستان دربرند بوده و به همین دلیل پاتوق و محل قرار مردم از هر قشر و گروه برای صعود به قله توچال و اطراف آن و همچنین استفاده از فضاهای تفریحی چایخانه‌های بین راه و رستوران‌های کوهستانی آنهاست. تمام این ویژگی‌ها از نظر معناشناختی، میدان تجریش را شخصیت پایداری مطرح کرده است. این معنا و حس تعلق علاوه بر تقویت حس زیباشناختی ادراکی، رمز ماندگاری و پایداری میدان تجریش در یاد و خاطره‌های مردم است. این یافته‌ها پاسخ به سؤال اصلی مقاله است که می‌توان با رویکرد به سبک نئوکلاسیک در طراحی شهری، علاوه بر کاهش تقابل بین دو نگرش سنت و مدرنیسم، یک فضای متعادل را خلق کرد به گونه‌ای که هم به ضرورت استفاده از امکانات مدرنیسم توجه شود و هم از پتانسیل و ارزش‌های یادمانی عظیم تاریخی سنت بهره‌مند شد و به حفظ و ارتقای کیفیت فضای شهری کمک کرد. بنابراین، موضوع حفظ هویت معماری و تاریخی میدان تجریش از طریق رعایت قواعد معماری و شهرسازی نئوکلاسیک و آشتی‌دادن بخش‌هایی از مدرنیسم با سنت به عنوان اصل نخست در بازآفرینی خاطرات مردم، برای شهرسازان و معماران می‌تواند به عنوان یک پیشنهاد مورد توجه قرار بگیرد.

پی‌نوشت‌ها

۱. Neoclassicism
۲. Robert Adam
۳. John Quinlan Terry
۴. Rob Krier
۵. Leon krier
۶. Aldo Rossi
۷. Robert Venturi
۸. Kevin Andrew Lynch
۹. Christopher Wolfgang Alexander
۱۰. Gibbones, Johanna
۱۱. Bernard Ober Hulzer
۱۲. Paul Zouker

- نوربرگ شولتز، کریستین. (۱۳۹۴). روح مکان به سوی پدیدارشناسی معماری. چاپ پنجم. تهران: انتشارات رخ دادنو.
- یار احمدی، امیر. (۱۳۸۷). به سوی شهرسازی انسانگرا. تهران: انتشارات شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری.
- Rapaport, A. (1982). *The Meaning of the Built Environment*. Arizona: University of Arizona Press.
- نجمی، ناصر. (۱۳۷۷). تهران درگذر زمان. تهران: انتشارات گوتنبرگ.
- وینترز، ادوارد. (۱۳۹۶). زیباشناسی و معماری. ت: عبدالله سالاروند. چاپ ششم. تهران: نقش جهان.
- گات، بریس نایجل، لوپز، دامینیک. (۱۳۸۴). دانشنامه زیبایی‌شناسی. ت: منوچهر صانعی و همکاران. تهران: نشر چاپ رنگ.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Bagh-e Nazar Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

دمرچلی، عباس، سعیدی رضوانی، نوید و صالحی، اسماعیل. (۱۳۹۷). نئوکلاسیک و مقابله با معنا باختگی مکان: میدان تجریش و بازآفرینی معنای آن در شهرسازی. باغ نظر، ۱۵ (۶۷): ۳۱-۴۲.

DOI: 10.22034/bagh.2018.80612

URL: http://www.bagh-sj.com/article_60565.html